

บทที่ ๔

การดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่องมีความสำคัญและเป็นศิลปะอย่างหนึ่งในการแต่งวรรณคดี ทั้งนี้เพราะการดำเนินเรื่องเป็นส่วนที่จะทำให้ผู้อ่านหรือผู้ชมเกิดความพอใจ ดังเช่น เนื้อเรื่องตอนใดที่ผู้อ่านมีความสนใจน้อย หรือไม่สนุกสนาน ผู้อ่านก็ต้องการผวนตอนนั้น ไปอย่างรวดเร็ว ตรงกันข้าม ถ้าเนื้อเรื่องตอนใดสนุกสนาน เร้าใจ ผู้อ่านก็ต้องการให้อารมณ์และความคิดกับเนื้อเรื่องตอนนั้นเป็นเวลานาน ฉะนั้น จึงจำเป็น อย่างยิ่งที่กวีจะต้องพยายามจัดให้การดำเนินเรื่องมีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องแต่ละ ตอน หรือให้เหมาะสมกับเนื้อหาและประเภทของวรรณคดี

ในบทนี้ ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์การดำเนินเรื่องพระราชนิพนธ์ บทละครนอกเรื่องควาวัว มีความเหมาะสมกับเนื้อเรื่องที่เป็นวรรณคดีละครนอก อย่างไร

มนตรี ตราโมท ได้กล่าวถึงบัญญัตินิยมในการแสดงละครนอกไว้ว่า "มีความมุ่งหมายที่จะดำเนินเรื่องไปโดยเร็ว เจือปนด้วยตลกขบขันโลดโผนต่าง ๆ บางคราวก็ถึงแก่หย่าชโสน"

เดนมวง พุ่มศิริ ก็ได้กล่าวถึงการดำเนินเรื่องในการแสดงละครนอกไว้ว่า

มนตรี ตราโมท, การละเล่นของไทย (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๙๗), หน้า ๘.

... บทละครนอกก็ไม่ค่อยคำนึงถึงระเบียบการดำเนินเรื่องหรือเวลา ตอนที่คนดูสนุกสนานหรือมุมของทางจะเล่นสนุกให้ดูใจชาวบ้านก็เล่นตรงนั้นอยู่นาน พอเห็นว่าคนดูรักเมื่อก็ดำเนินเรื่องต่อไป

จากการศึกษาพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาญ ผู้วิจัยพบว่ามีการดำเนินเรื่องทั้งเร็ว และช้า ตอนที่ดำเนินเรื่องเร็วมีดังนี้

๔.๑ การเปิดเรื่อง

ความปกติวรรณคดีไทยมักจะเปิดเรื่องหลังจากการไหว้ครูด้วยการกล่าวถึงกษัตริย์ผู้ครองเมืองว่ามีอำนาจและเมืองขึ้นมากมาย บรรยายลักษณะของเมืองนั้น ๆ ว่า กว้างขวางใหญ่โต ประชากรราษฎรมีความร่มเย็นในพระบรมโพธิสมภารเพื่อให้อ่านได้ประจักษ์ถึงความมีบุญญาธิการของกษัตริย์ เช่น

เสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน เปิดเรื่องว่า

ครั้นว่าไหว้ครูแล้วจับบท	ให้ปรากฏเรื่องราวกล่าวมาแต่ก่อน
ครั้งสมเด็จพระพันวษาบรรทม	ครองนครกรุงศรีอยุธยา
เกษมสุขแสนสนุกคั่งเมืองสวรรค์	พระเดชนั้นแผ่ไปในทิศา
เป็นป็นภพโลกโลกา	ครอบครองไพร่ฟ้าประชากร
เมืองขึ้นน้อยใหญ่ในอาณาเขต	เกรงพระเดชทั่วหมคสยดสยอน
ทุกประเทศเขตขอบพระนคร	ชล็ดร่อนเกล้าอภิวันต์
พร้อมด้วยโกลีไศสุรย์	สมบูรณพูนสุขเกษมสันต์
พระองค์ทรงทศพิศราชธรรม	ราษฎรทั้งนั้นก็ยินดี ^๒

^๑ เคนควง พุ่มศิริ, "ลักษณะละครไทย" (หมวกวิชานาฏศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร), หน้า ๔. (อค์สำเนา).

^๒ กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, หน้า ๑.

พระนลคำฉันท์ เปิดเรื่องว่า

ยังมีกษัตริย์ในอรรณภุ	นลราชสมบัติ
ลือชามพระนามนลนรา	ชิปหัวไผทศรี
เจกฉัตรอุบัตินิษัชม	อภิรมยะลาภี
สมบัติพิพัฒน์ะชนี	ชวีระบือบุญ
.....
.....
เสนาพลาทิกพหิต	นรชนระบือชา
เหิมหาญทยานพหยา	นพเทยบเหิมทาน
เกริกเกียรติกระหอบพิภพแมน	ภพแมนโหฬาร
เสมอศักดิ์ศักดิ์ระฆวาน	สรสิทธิ์รังสรรค์

ลิลิตเพชรมงกุฏ เปิดเรื่องว่า

ปางก่อนกาลยังมี	เจ้าชเรศตรีกษัตริย์	นามท้าวรัตนนฤเบศร์
ครองนครเรศศรีบุรี	มีมเหสีเลิศลักษณ์	ชื่อประภาพักตร์เพ็ญพาน
โคมแลลาญเลอสวาท	ปิ่นเขาวราชกัลยางค์	หกพันนางพระสนม
ไอศวรรย์สมตฤงคาร	กอบพลหาญกล้า	กอบพม่าเมืองเมือง
กอบพลเรืองราชรถ	กอบพลคชคังคาม	ปรปักษ์ขามเค็บบกัล
ถวายเป็นสุวรรณมาลาศ	โดยบูรพาศนประเพณี... ^๒	

^๑พระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, พระนลคำฉันท์ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๑), หน้า ๓-๔.

^๒เจ้าพระยาพระคลัง (หน), วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๖๕.

พระราชนิพนธ์บทละครนอก เรื่องควาวิเป็คเรื่องควายการกล่าวถึงท้าว
 สันนุราชว่าครองเมืองพิทวิสัย บรรยายลักษณะของท้าวสันนุราชว่ามีบุคลิก
 ลักษณะอย่างไร แล้วรวบรัดดำเนินเรื่องให้พระองค์ได้พบผอบทันที โดยมีได้
 บรรยายความกว้างใหญ่ไพศาลของเมืองพิทวิสัย ซึ่งทำให้การดำเนินเรื่องเร็ว
 ขึ้น ดังความว่า

มาจะกล่าวบทไป	ถึงท้าวสันนุราชจอมกษัตริย์
เสวยราชย์ธานีบุรีรัตน์	กรุงพิทวิสัยสวรรคยา
ท้าวมือคเระมเหสี	ช็อคันธมาลีเสนา
อยู่ด้วยกันแต่หนุ่มกุมขรา	ชันษาหกสิบสี่ปีปลาย
หน้าพระทนต์บนกลางหางหัก	ดวงพระพักตร์เขียวเห็นเส้นสาย
เกศาฟุ้งจะประปราย	รูปกายชายจะพิมี่เนื้อ
พระเสวยมือละสามสามเวลา	ทรงกำลังวังชาประหลาดเหลือ
พอใจเกี่ยวผูกหญิงริงเรือ	ผูกพันฝันเฝ้าไม้เบื่อใจ
ราวกับหนุ่มคลุมคลั่งนั่งบน	จะหาว่างเล่นสักคนหนึ่งให้ได้
รำพึงคะนึ่งคิดเป็นนิจไป	มิได้ว่างเว้นสักเวลา
เมื่อจะมีเหตุเภทภัย	ให้เรา روندุทัยเป็นหนักหนา
จึงชวนก้านัดกล้า	ลงมายังที่ตำหนักแพ
ท้าวเสด็จนั่งเหนือเรือบัลลังก์	สาวสนมกรมวังเชิงแซ
พระเอนอิงพิงพนักถันแปร	เหลียวแลเห็นผอบลอยมา ^๑

^๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม ๖
 เรื่อง, หน้า ๔๔๕.

ท้าวสันนุราชหลงใหลคลั่งไคล้ นางจันทสูดอย่างมากก็เพราะได้เห็นเส้น
ผมที่มีกลิ่นหอมบรรจุอยู่ในฉอบลอยนำมา ผมหอมนี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นทำให้ท้าว
สันนุราชล้มนางคันธมาลีและเหลาสนมกำนัล จนก่อให้เกิดความเคืองชุนและทะเลาะ
วิวาทในภายหลัง การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงจับต่อนั้นขึ้นมา
เป็นประเด็นสำคัญเริ่มแรกของเรื่อง ก็เพื่อให้เนื้อเรื่องน่าสนใจ และชวนติดตาม
ยิ่งขึ้น

๔.๒ การผูกเรื่อง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงผูกเรื่องให้หัวใจ

ผู้ชม ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามีอยู่ ๓ ตอน ดังนี้

๔.๒.๑ การเดินทาง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ทรงรวบรัดการเดินทางให้รวดเร็วโดยมิต้องให้ตัวละครคร่ำครวญพรรณนาชม
ไม้อยู้อย่างเพลิดเพลิดก่อนจะถึงที่หมาย ดังตัวอย่างหลายตอน ดังนี้

๔.๒.๑.๑ ตอนขยายเขตที่ประทับเสนาท้าวจันทสูดมา
ยังเมืองพัทวิสัย

บัดนั้น	ขยายเขตวักนำมาลอบให้
เห็นนางไคสมประคี่คีใจ	เร่งฝีพายพายไลสูมมา
	๗ ๒ คำ ๗ เชิด
ครั้นถึงจึงประทับค้ำหนักแพ	พอเห็นท่านเจ้าแก้วไปหา
ขยายเขตเอาความตามกิจจา	อโยธาช่วยหลดพระทรงธรรม

๑ ใ้เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๕.

ครั้นถึงจึงตรงเข้าไปในห้อง
กระซิบทูลแถลงแจ้งคดี

นั่งริมแท่นทองมเหสี
พูดจาพาทีเป็นความลับ^๑

๔.๒.๑.๕ ตอนไวฑูรย์ยกทัพไปเมืองพัทลุงเพื่อรบกับควา

เสวีจัสรรพจับกระบี่ปลื้ม
เนิ่นชั่งหลังมาอาชานาย

องอาจมิได้พริ้งวันไหว
รับร่นพลไกรโคดคลา

๑ ๒ คำ ๑ กราวนอก เชิด

ครั้นถึงราชฐานทวารวัง
ไวฑูรย์ตรัสสั่งโยธา

ค้ำคังไพรนายชายขวา
อย่าช้าช่วยกันฟันประทุ^๒

ตามปกติบทละครอื่น ๆ โดยเฉพาะบทละครใน เช่น พระราชนิพนธ์บทละคร
ในเรื่องอิเหนาและรามเกียรติ์ หรือวรรณคดีประเภทต่าง ๆ เช่น ลิลิตตะเวงพ่าย
บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน สมุทรโฆษคำฉันท์ เมื่อมีการเดินทางของตัวเอกเข้า
มาแทรก มักจะต้องมีการพรรณนาประกอบ อาจจะพรรณนาการชมन्छมไม้ หรือ
การคร่ำครวญอื่น ๆ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งเพลิดเพลินไปกับธรรมชาติที่ตัว
เอกผ่านพบ ดังพระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามตามหา
นางสีดา เมื่อถึงเขาคันธมาทน์ก็มีบทชมธรรมชาติ ว่า

พระเทวีชมพุ่มพวงควงแก้ว
ไพฑูรย์จรัสสายสังวาล
เพชรแดงแสงระยับจับนิล

วาวแววเหลือบเลื่อมมุกดาหาร
แก้วประพาฬมรกตแกมกัน
โกมินแก้วฉายฉายฉิน

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

ทับทิมสีลาทองพรายพรรณ
รุกขชาติล้วนพันธุ์ไมหอม
หมกมรรอนเคลาควงผกา

เป็นช่องชั้นวังเวียงจำเวียงคา
กลืนตรลบทั้งจอมภูษา
พระพายพาคันรสรวยริน^๑

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนนางสร้อยทองออกจากเมืองล้านช้างไปเมือง
เชียงใหม่ ระหว่างทางนางก็ชมนกชมไมว่า

ถึงที่เปลี่ยวเดี่ยวพันที่คนอยู่
จับคนจับหนนึ่งนกกสาธิดา
เสียงที่ดังปุกปนกคอนทอง
นกกระเด็นไคไม้แดงแคว

พี่เลี้ยงจ้ช้วนคนหมูปักษา
ที่บินมาทางโนนโนนแซงแซว
เสียงคูเหวาเรารองอวยแจวแจว
ฝูงนกแกวรองออกกองไฟ^๒

สมุทรโฆษคำฉันท์ ตอนสมุทรโฆษและนางพินทุมตีไซบง ก็มีบทชมนก
ชมไม้ระหว่างทาง ดังความว่า

เคื่อคอกบมีคู
ชานางคือนางรำ
รักซ่อนมมลายจาก
เล็บนางนะเนงกราย

ผลตรูตระการลา
รันทศทวยกัณินนาย
เพื่อรักราครักห้ามคลาย
กลรอนกัโบกโบย^๓

^๑พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ เล่ม ๑, พิมพ์
ครั้งที่ ๔. (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๐), หน้า ๘๐๗.

^๒กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, หน้า ๕๗๕.

^๓สมุทรโฆษคำฉันท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๑๔),

และ

จิบจวบจรชามชิบ
 กางเช่นเลนหางแปร
 เอียงแอนแฉออกคลุก
 พระโคกกันเอยกลาง

เขยจะจิบควยจอกแจ
 อัครมกุมแฉนาง
 ระวังปลุกกระเรียนคราง
 พนเสียงบรรสานสมร^๑

จะเห็นได้ว่าวรรณคดีเรื่องอื่น ดังตัวอย่างข้างต้นมักจะมีบทชมธรรมชาติ ระหว่างการเดินทางของตัวละคร ซึ่งต่างจากพระราชนิพนธ์แต่ละครนอกเรื่องกาวิ ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงใช้วิธีรวบรัดมิได้กล่าวถึงบทชมธรรมชาติ แต่อย่างใด

๔.๒.๒ การแต่งตัว เมื่อตัวละครมีบทจะออกเดินทาง หรือออกรบ กวีมักจะกำหนดบทให้ตัวละครเปลี่ยนเครื่องแต่งตัว และบรรยายการแต่งตัวประกอบ แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงรวบรัดการพรรณนาการแต่งตัวของตัวละครในพระราชนิพนธ์แต่ละครนอกเรื่องกาวิให้เหลือน้อยลงที่สุดเพื่อมิให้ชวนเบื่อ และเพื่อสนองจุดประสงค์ของการดำเนินเรื่องให้รวดเร็วตามแบบละครนอก ดังจะยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นการแต่งตัวของตัวละครในพระราชนิพนธ์แต่ละครนอกเรื่องกาวิ และพระราชนิพนธ์แต่ละครในเรื่องรามเกียรติ์

การแต่งตัวของท้าวสันนุราชในตอนที่เข้าหานางจันท์สุคา

ลุบไลสุคนธ์ปรั่ง

คมคูกลิ้นฟุ้งหอมฉ่ำ

หยิบภูษามาทรงแฉาดูบคล่ำ

ยกทองทองชำขอบพระทัย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

หมีสืบตีมีกรองคลองคอง
นั่งมองสองกระจกยี่มละไม

ใครดูหนูนมพ้อขึ้นหรือไม
ก็ยังไม่แก่กระไรทีเดี๋ยวนัก^๑

การแต่งตัวของอิรวัดีย์ในคราวที่จะออกตามหาควา

คิดพางทางตั้งมเหสี
พิชอลาโถมงามทรามวัย
แมนพระบิคาณัฐชาถาม
สังพลางทางเสด็จจรลี

สร้อยสดานารีศรีใส
รีบไปตามหาพระควา
จึงทูลความให้ทราบบทศรี
เขามาที่ใสระสรงคองคา

๑. ๘ คำ ๑ เสมอ

ทรงเครื่องประดับกายพราวพรรณ จับพระขรรค์เบื้องข้างออกข้างหน้า
ยกพระหัตถ์มีสังการ เทวา ทุกเขื่อนาหาทางกลางคอง^๒

ส่วนพระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ กล่าวถึงการแต่งตัวของ
ท้าวมาลีวราชตอนออกกว่าความไวว่า

เมื่อนั้น
เสด็จจากแท่นสุวรรณทัศน์

ท้าวมาลีวราชเรื่องศรี
เขามาที่ใสระสรงคองคาลัย

๑. ๒ คำ ๑ เสมอ

นำหูกค้นบแมรรพท
ละอองอาบซาบธาราญใจ
โสมพิศตพบนขาวาวกว้าง

คังฝนฝอยย่อยหยกเข็นใส
ดูปลิวสคนธาอองค.
ประจงจับกลีบวางทางหงส์

^๑พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอก รวม ๖ เรื่อง, หน้า ๕๐๖

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๗.

ชายแครง เลือรสสุวรรณบรรจง
ปิ่นเหนงเพชรไฟโรจน์โชติช่วง
เฟื่องหอยพลอยประดับบัวงาม
ช้ามรงค์ทับมราชมรกต
กรรเจ็บบ้างหลักลายพรายเพรา

ฉลององค์โอภาสคาดเงินงาม
ทับทรวงควมณีศรีสยาม
ทองกรแก้วพุกามงามเงา
มงกุฎหนูนวมสวมเศียรเกล้า
หนวงเนาสายพระกรรณกระสันทรง

การแต่งตัวของพระรามและพระลักษมณ์ในคราวที่จะเข้าไปหาพาลีวีราช

เมื่อนั้น
ชวนพระลักษมณ์วีรลาศยาตรา

พระจักรรัตนแก้วแววเวหา
ไปโสรจสรลงทวารวี

๑ ๒ คำ ๑ เสมอ

ชำระสระสนานน้ำสุหร่าย
ลูบไล้สูกษามาลี
สอดใส่สนับเพลาเนากระหนก
หอยหนานาทิพย์ทองรีว
โหมคเทศาคาทองฉลององค์
คาคปิ่นเหนงสายประสานบานพับ
พาหุรัดทองกรซอนทรง
มงกุฎแก้วแกมสุวรรณกุดั่นดวง

กรีกกรายพระหัตถ์ขี้ดลี
ฉัตพักตร์ฉิวฉวีวาคีว
ภูษายกแยงครุฑขุดนาคหัว
ชายแครงเพลงพลิวพลอยระยับ
ต่างทรงเกราะเก็จเพชรประดับ
สังวาลย์แก้วแวววิบทับทรวง
ช้ามรงค์เพชรรัตนรุ่งรวง
หอยพวงบุปผามาลี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์
(พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๒), หน้า ๔๓๕-๕.
๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๒.

จะเห็นได้ว่าการแต่งตัวของท้าวสินนุราชและอิทธิวิชัยในพระราชนิพนธ์
บทละครนอกเรื่องคำวี รวบรวมและรวดเร็วว่าการแต่งตัวของท้าวมาลีวราช และ
พระรามพระลักษมณ์ในพระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ ทั้งนี้ก็เพราะ
บทละครนอกต้องการให้เรื่องดำเนินไปโดยรวดเร็ว และการพรรณนาการแต่งตัว
ก็มีได้เป็นจุดสำคัญที่ผู้ชมละครนอกต้องการ ซึ่งตรงกันข้ามกับบทละครในที่นี้จุด
ประสงค์ใหญ่ของผู้ชมได้ชมการรำเป็นประการสำคัญ

๔.๓ การแปลงตัว การแปลงตัวในพระราชนิพนธ์บทละครนอก เรื่อง
คำวีที่กระทำไว้รวดเร็วกว่าวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ดังจะยกตัวอย่างตอน
อิทธิวิชัยและคำวีแปลงตัวเป็นฤๅษีและตุ๊กตาก่อนจะเข้าเมืองพิททวิสัย ก็กล่าวอย่าง
รวบรัดว่า

พิกิจจะจำแลงแปลงองค์	เป็นคาบสมุทรคงคามาแต่ป่า
จะแปลงตัวเจ้าเทาศุกดา	อยู่ในยามที่ข่าจะพาไป
ว่าแล้วหลับตาตั้งสติ	ตามลัทธิอาจารย์สอนให้
โอมอ่านพระเวทเรื่องชัย	จำแรงแปลงได้ตั้งจินดา

๗ ๑๐ คำ ๗ ต่ระ

พี่ชายกลายเป็นคาบส	ทรงพรตงคงคามหนักหนา
พระคำวีลงชอนกาษา	อยู่ในยามเขมรภูทนต์ใด

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอก รวม ๖ เรื่อง,
หน้า ๕๓๑.

การแปลงตัวในวรรณคดีเรื่องอื่น เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน ก่อน
 เปรตวันทองแปลงตัวห้ามทัพพระไวย กล่าววา
 หน

วันนั้นพระไวยจะไปศึก
 เกรงฤทธิบีคาสจะฆ่าตาย
 นีวาดะอองของพิศกรปลั่งเปล่ง
 ประมาณชันษาสิบห้าปี
 นายกตานีนั่งฟังทอง
 กรองนอกคอกกมลดวงละไม
 ก้านแยงคมเพชรเจ็ดเหลี่ยม
 ชัดแสดสอดสีทับทิมทับ

นางนิกสำคัญมั่นหมาย
 กลีบกลายเพศเพี้ยนเป็นนารี
 คึงดวงจันทร์วันเพ็ญประกายศรี
 ทวงที่มารยาตคึงนางใน
 สอดสองซับสี่คู่สอดใส
 เส้นไหมยอมมวงเป็นมันยับ
 กรวยเชิงขอเอี่ยมคึงแบบจับ
 นางแกลงแต่งประดับประดาบุรุษกาย^๑

พระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ตอนนางเบญจกายแปลงเป็น
 นางสีดาลอยนํามาเพื่อให้พระรามคิดวนางสีดาหาชีวิตไม่ จะได้เลิกทัพกลับเมือง
 เมื่อนางแปลงกายแล้วก็ยังมิบห่มโฉมว่า

ครันถึงประทับเกษแก้ว อันเพริศแพร้วควยดวงมณีศรี
 ยอกรเหนือเกสรามาดี อสุรีนิมิตกายา

๑ ๒ คำ ๓ ๔

ทรงโฉมประโลมวิไลลักษณะ นีวพิศกรเพ็ญเทพเฉลา
 อรชรออนแอนจำเรียวตา เหมือนองคสีดาวิลาวัลย์^๒

^๑กรมศิลป์ากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, หน้า ๘๘๘.

^๒พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ เล่ม ๑,

การแปลงกายของเปรตนางวันทอง และนางเบญจกายจะต้องมีบทสม
 โฉมว่า นางแปลงงามอย่างไร หรือแต่งตัวอย่างไรเสียก่อนจึงจะดำเนินเรื่อง
 ต่อไป ซึ่งทำให้เห็นว่าการดำเนินเรื่องในตอนดังกล่าวยึดเชื้อ^๑ ตรงกันข้าม
 การแปลงกายของวิหังวิชัย และดาวีที่มีได้กล่าวถึงความงามของฤษีแปลงว่า งาม

^๑แม้ว่าการดำเนินเรื่องของละครในซึ่งมักจะยึดเชื้อ โดยมีจุดมุ่งหมาย
 ที่จะให้ชมโฉมลีลาการรำของตัวละคร แต่ก็ยังมีบางตอนดำเนินเรื่องรวดเร็ว
 เพื่อให้เหมาะกับการแสดง ดังตอนหนุมานช่วยนางสีดาเมื่อกำลังจะถูกกดตาย ก็
 ดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว ดังความในบทละครตอนเรื่องรามเกียรติ์ หน้า ๘๒ ดังนี้

จึงเอาผ้าผูกพันกระสันรัด	เกี่ยวกระหวัดไว้กับกิ่งโตกใหญ่
ชายหนึ่งผูกศออรไท	แล้วทอคล้องคองไปจะให้ตาย

๑ ๒ คำ ๑ โฉด

บัดนั้น	จายบุตรแก่ได้ตั้งใจหมาย
จึงเขามาบนอมมอภาย	กราบถวายบังคมก้มพักตร์

จากความข้างต้น หากหนุมานไม่รีบช่วยนางสีดาไว้โดยเร็ว นางก็อาจจะ
 หาชีวิตไม่ก่อนที่หนุมานจะทำกรสำเร็จ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อย่างไร แต่งตัวอย่างไร เหมือนณัฏฐ์ทรงศีลจริง ๆ หรือไม่ หรือเมื่อผู้พลวิชัย
แปลงตัวให้เท่าทุกตาก็มีโคกลาวบรรยายลักษณะรูปร่างหน้าตา ตลอดจนขนาดของ
ควัว การดำเนินเรื่องตอนแปลงตัวในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควัว จึงรวด
เร็วทันใจผู้ชมซึ่งต้องการที่จะทราบเรื่องต่อไปว่า เมื่อทั้งสองแปลงตัวแล้วจะมีบทบาท
อย่างไร

แม้การดำเนินเรื่องพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควัวจะรวดเร็วอยู่
หลายตอนซึ่งก็กล่าวมาแล้ว แต่ก็มีบางตอนที่ขี้คเยื่อ เช่น ตอนนางคันธมาลีหึงนาง
จันทสุภา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ทรงแยกตอนนี้ออกมาเป็นตอน
หนึ่งโดยเฉพาะ คือ ตอนนางคันธมาลีขึ้นเฝ้า การดำเนินเรื่องตอนขี้คเยื่อ มีการ
ประการมกัอย่างคมคายน่าฟัง เพื่อให้ผู้ชมติดตาม ฟังนี้เพราะการมกัทั้งสองนางว่า
กล่าวเสียดสีกันนั้นกินใจ เจ็บแสบ เผ็ดร้อน และเสียดสีประชดประชัน ดั่งเหล่านี้
เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของชาวบ้านที่ผู้ชมฟังใจจะได้ชมเหตุการณ์ใกล้ตัว
ซึ่งเกิดขึ้นในแวดวงของชาวบ้าน นั่นก็คือ ความหึงหวงระหว่าง เมียหลวงกับ
เมียนอก ดังจะยกตัวอย่างการกล่าววาจาเสียดสีประชดประชันอย่างเผ็ดร้อน
ซึ่งเป็นตอนที่ดำเนินเรื่องเรื่องขี้คเยื่อให้เห็น ดังนี้

เมื่อนั้น	จันทสุภาฟังวานาบัคสี
ขี้ม เยื่อน เบือนหน้าคู่สามี	แล้วเทวีศรีศรีกนกใน
อิเชานันขันจริงหึงเยอ	กู่ล่อเล่นให้เกอกร์จะไค
คิดพลางทางเคินออกไป	ไคไคแลกลงกล่าววาจา
เออนื่อะไรเลาไม่เขาการ	จะมาพาลโกรชซึ่งหึงสา

๑. คุุรายละเอียดใน ๖.๙ การใจคำในการทะเลาะวิวาท, หน้า ๒๒๒-๓๓.

ร่องแรกตะโกนโพนทะนา
 แรกเริ่มเต็มทีสามี่ทาน
 ซ้ำมิไคปลดปลงลงใจ
 ทาหูชำชมไม่สมสัน
 เคี้ยวนี้ซุบตัวใหม่วิไลลักษณ์
 อยวาทรงนราวสาวแสด
 ชื่นอารมณ์ชมใจมิใครลง
 ทำเทียมเลียมจวนจะชวนชื่น
 ไกรธาดาแดงมาแดงฤทธิ์

เย้ยหยันหยาบซ่าประศคิใคร
 มาเกี่ยวพานพุดจาปราศรัย
 ค้วยเห็นภูวไนยนั้นแก่นัก
 เสวยหมากตะบันพันฟางหัก
 หนูน้อยนารักรูปทรง
 ถึงเขาแกกักคิดพิศวง
 คะลิ่งหลงแลเคียงเพงพิศ
 ทานักไม่อยากขยับมือมาสะกิด
 หงุดหงิดจูงงานทะยานใจ

และ

แคนเอยแคนจริง
 ชื่นหน้าทาทายเตียงทะเลาะ
 จริงอยู่คะซาเจ้ามันเฮาแก
 เป็นสิทธิ์ซาคของเจ้าจงเอาไว
 อย่าหักมาหัวเราะเยาะเยย
 ถึงผู้รักหนักหนักทำเนา
 เชื้อรูปเชื้อร่างเหมือนนางฟ้า
 ใส่น้ำมันจันทน์เชื้ออยู่เป็นนิจ
 เอานมลอยนำมาเสี้ยงหากู

เจ็บปวดควดยิ่งกว่าปลิงเกาะ
 จะใครว่าให้เพราะสาแก่ใจ
 สองตาท่านจะแตกที่ไหน
 จะคืนให้ซาโยนางนงเยาว์
 เกินเลยเหลือกำลังไม่ฟังเจ้า
 อีเฮาจะพริ้นพริ้งอย่าฟังคิด
 ทั้งเกศาหอมฟุ้งจรุงจิต
 ความคิดแยมคายเจ้าหลายชั้น
 จนโคชูชอบใจดังไผ่ผืน

*พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอก รวม ๖ เรื่อง,
 หน้า ๕๕๔-๕.

ล้มตัวตายวายชีวัน
 คุ้มหมื่นเมียบหลวงเข้าขวางชิง
 คั่นมือคั่นไม้ไคร่ทรทุบ

มาผูกพันพะวงหลงรูปชูป
 จะทำให้ถูกตั้งเป็นลูกขลุบ
 เอาสักสองสามอุบคอกกร มั่ง^๑

นอกจากนั้นยังมีบทประการมกัณอย่างคมคายระหว่าง ฤษักับนาง
 คันธมาลีในตอนนี้อีกด้วย^๒

อาจกล่าวได้ว่า การดำเนินเรื่องในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่อง
 คาวีมีทั้งตอนที่รวดเร็วและยืดเยื้อ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับความพอใจของผู้ชม
 เป็นประการสำคัญ ตอนที่ไม่น่าสนใจ หรือไม่สนุกสนาน เช่น ตอนเดินทาง ตอน
 แดงตัว และตอนแปลงตัว ก็จะดำเนินเรื่องให้รวดเร็ว ส่วนตอนที่ทำให้ผู้ชม
 พอใจก็จะดำเนินเรื่องตอนนั้นให้ยืดเยื้อ เช่น ตอนนางคันธมาลีหึงนางจันท์สุดา
 ซึ่งเป็นตอนที่ผู้ชมน่าจะพอใจที่สุด (คงจะเห็นได้จากที่สมเด็จพระนริศรานุวัดติวงศ์
 ทรงนำตอนนี้ไปดัดแปลงเป็นละครดึกดำบรรพ์เรื่องคาวี) จึงเห็นได้อย่างเด่นชัดว่า
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงมีพระปรีชาสามารถเลือกดำเนินเรื่อง
 แต่ละตอนของพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องคาวีได้อย่างเหมาะสม

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

^๒ดูรายละเอียดใน ๖.๗ การใช้คำในการทะเลาะวิวาท, หน้า